

A csérge készítése az udvarhelymegyei Bágy községben.

(Beke Lidi, 65 éves szövőasszony elmondása és munkája után.)

Bágy, Udvarhely megyében a homoródoklánci járásban fekszik, a regös-énekekről híres Kénos közelében. Szintiszta székely falu, csekély kivétellel reformátusok. A lakosság mai lélekszáma 560-ra tehető.

A csérge készítése csak Bágyban van szokásban, sem a szomszédos vidéken, sőt más székely megyében sem foglalkoznak vele, csupán bent Csikban. Bágyban azonban ma is általános házimunkája a fehérnépnek, még nyáron is csinálják mezei munka elakadása idején. „Ném hiszém, hogy tíz ház legyen — mondta Lidiné —, ahol ném csináják. Ha egy kicsi esső legyen, futunk s csinájuk“.

Másfél nap, míg a *mejjék*-et megfonnyuk, másfél a *dúrgálás*; (*mejjék* vagy *févőtő* = keresztbemenő szálak; *dúrga* vagy *leőtő* vagy *öteje* = hosszszábamennő szálak.). Akkor egy félnap kell a festésre, s félnap a leszövéésre.

A gyapjut itthon megmossuk, megszagassuk apróra, s visszük a fűsüllőre. Akkor egy harmadát megfonnyuk vékonyra a *mejjék*-nek; amit pedig beléverünk (tudniillik szövés közben), vastagabbra *megdúrgájuk* (= lazán fonják meg mutatóujj vastagságnyira). A gyapjut nem *kerék*-kel dúrgájuk, (1. ábra) hanem guzsajra kössük, és faósóval dúrgájuk. Mikor egy faósó tele léssz — ha még kell festeni —, a *matollára* (2. ábra) fématollájuk, ha nem az ósóról a *csépre* (3. ábra) leccsinájuk. Csak a dúrgát vessük fél a matollára, a vékony fonalat (*mejjék*) legombojicsuk gomojába.

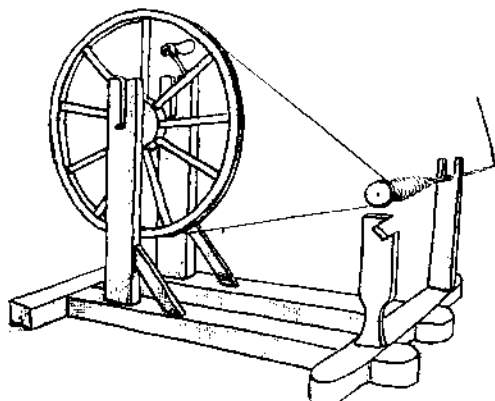
Most immá a *mejjék*nek valót févessük a *vetőszög*-re (4. ábra) egy csérgére 19 singöt. Rátekeröm a fonalat a vetőszög alsó bütűjire, kerittöm (= forgatom) a vetőszöget, csinálom a *kérésztét*, esmén kerittöm a *vetőszöget*, ésszevévészem a két szálát, s így addig hozom a két szálát, míg a

19 sing lefogy. Akkor osztán a *kankó*-nál megfordulok, csinálom a *kérésztét*. A *kérészté*-nél fogva csinálom osztán a fonalat az *osztovátára*, a *ponkostor*-ra (= az *osztovata* része). *Kérésztét* kell járni (t. i. felvétel közben), mer nem lehet leszöni, ha *összefut* (t. i. a fonál). Muszáj annak *légyn* két *kérésztyel*

Amikor a fonalat *févettük*, *mögóvassuk*, hány *ige*. Ha jól *télik*, 30 *ige*, ha nem 28. Ha nem *fója* ki, ha *mégrekedünk*, akkor 28 *igét* vetünk. *Mindönk* nem *eggyaránsu* *széjöss*. 3 *szál* 1 *ige*; 20 *igét* számolunk 1 *zseréb-rc*.

Jó a *levétel*. Hozom a *rostot* (= fonálmaradék az *osztovátában*), hogy *mégkösssem* a *kérésztékét* *mét* *így* a *kérészték* nem *ménnek* *össze*. *Leódom* a *kankót*, s *levöszöm* a fonalat. Mind *összekalácsolom* (= láncszemekbe szedi. 5. ábra.). *Lekalácsójjuk* onnat. Le van immá most *vévc*. A *födre* *lehányom*. Ahogy a *lánc* van, éppen *úgy* *vévdik* le, *úgy* *kalácsójjuk* *össze*. A *féső* *végit* egy *ijen* *sirított* fonallal *összekössük*. [Két *szálat* a *kendérfonalból* a *kezünkkel* *összesiricsük*. *Megsirül*, *égy* *pirre* *még* és van: *égy* *pillantatra* *megcsinátuk*.]

Ott *haggyuk* a *födön*. *Ményék*, *gyútom* a *tüzet*, *tötöm* a *vizet* az *üsbe*, de *elsőbb* a *dúrgát* *festöm* *még*. *En* *téli* *tötöm* az *üstöt* [28 liter és van]. Ha *tiszta* *pirosra* *festöm*, akkor *kétszinű* *festéköt* *tészék*. *Égyik* a *régi-*

1. ábra. Dúrgalókerék.

piross, *darabos* *fukszin*, és a *mást*, a *pórt*, *aszt* *úgy* *mongyuk*: *újvéress*. 2 *déka* a *régi-* *piross*, és 6 *déka* az *újj*. (Székelyudvarhelyi kereskedésben *vásárolják* *még* a *festésre* *szükséges* *anilinfestékeket*.) *Mikor* *fő* a *víz*, *tészem* *előbb* a *régi-* *pirossat* és *utánna* az *újjat*: *timsót* és *két* *kracárct*. *Most* a *tüzet* *lehúszom*, hogy ne *főzön*, ne *fussom*, *lobbantom* *égy-* *gyet-kettőt*, s *nyomom* a *dúrgát* *belé* *égy* *nagy* *pácával*. *Tészem* a *tüzet* *viSSza*, és *főzöm* 2 óra — *másfélig*. *Mikor* a 2 óra *bétőt*, *kivészem* a *dúrgát* *égy* *kasba*, és *leöntöm* *két* *kártya* *hideg* *vízzel*. *No* *most* ott *marad* az a *lé* az *üsbe*. *El* is

fő, a *dúrga* is *fészíjja*, csak *félüstnyi* *marad*. *Aszt* a *levet* *otthagynom*, *abba* *tészék* — *mikor* *fő* — *égy* *féldéka* *régit* és *égy* *déka* *újjat*. *Mikor* *fő*, *nyomom* *belé*, amit *lévettem* a *vetőszégről*, a *mejjékét*. *Aszt* *csak* *égy* *félóraig* *főzöm*; *jól* *kéll* *lobogjon* *addig* a *félóraig*.

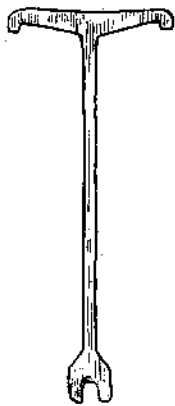
Mialatt a *mejjék* *fő*, a *dúrgát* *kirakjuk* a *kértré* hogy *száraggyon*. A *mejjékét* is *kivesszük* a *kasba*; *mikor* a *víz* *lefójjik*, *terittem* a *kértré*. *Az* *árnyékba* *tericsük*, *hónapra* *mégszárad*, s *akkor* *tészük* az *osztovátára*.

Ha *aszt* *akarjuk*, hogy *nem* *min* *piross* *légyn*, akkor *égy* *láb* (6. ábra) *dúrgát* *viSSzatartunk* a *hatból*, és *aszt* *mégfessük* *zöldre* vagy *lillára*, s *középet* *abbó* *szójjuk*.

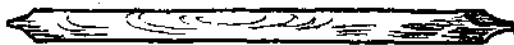
A *lillára* *félüst* *vízbe* 2 *déka* *lillát* (= *lilláskék* *darabos* *festék*) *tészünk*; *sömni* *se* *kéll* *abba*, *másfél* *órát* *főzöm*.

A *zöld*, a *kényöss*, *annak* *má* *kisúrójuk* az *üstöt*. *Tészünk* *tiszta* *vizet*, *mikor* *fő*, *akkor* *tészem* a 2 *déka* *zöldet*, 2 *déka* *citromsárga* *pórt* s *két* *krajcárct* *timsót* *ahoz* és.

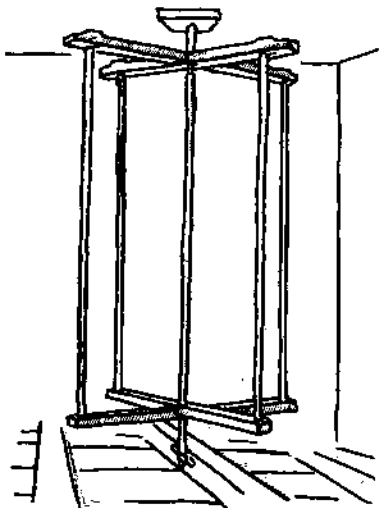
Ha *csíkos* a *csérgc*, akkor a *szövéskor* *mégpántikázzuk*, és ha *kockás*,

2. ábra. Matolla.

3. ábra. Csép.

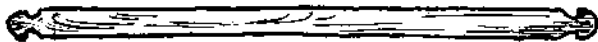
4. ábra. Vetőszeg.

6. ábra. Egy láb dúrگا.

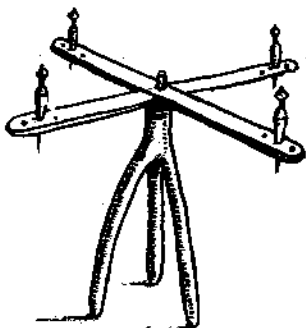
5. ábra. Össze-
kalácsolás.

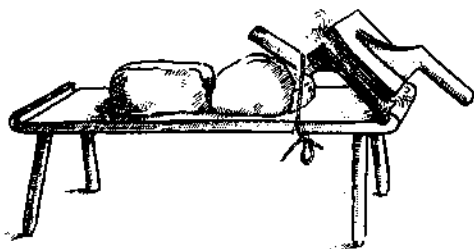
7. ábra. Keresztesép.

9. ábra. Drótfűsű.

8. ábra. Tekerő.

10. ábra. Fűsülő-pad.

ötök egy darab szürkét és egy darab pirossat, s úgy lessz kockás. A tiszta fehér, tiszta szürke, a nem festődik, úgy marad az a gyapjú színibe.

Az osztováta ojan, mijeñon a vásznat szójuk, egy állapotba van, csak a nyüst s a bórda vátozódik. A bórdát külön köttessük; a gyapjuszöví bórda gyéreb. A nyüst is ahhoz van csinálva, hogy mēnyen az a 30 ije belé.

Bétekerjük a *hasajóra* (= osztováta része) a mejjékét. A kérésznél fogva a keresztyit a *pácára* réavészem, a kérésznél fogva lehasogatom pászmánként, s belérakjuk a *fogasba* (= az osztováta része). Akkor egy asszon vaj egy gyerök megfogja a fogast jó meröbe, és egy húzza a fonalat, s a másik hajtsa. Ára a hasajóra fél, amíg az a hossza féményen. Akkor két *csépre* (7. ábra.) kérésztbe csinálom, s befogom a nyüstbe. Mikor oda belétt, akkor a bórdába. Mikor beléfogtam, akkor egy *pácára* félkötözöm a mejjéket és kezdem szöni.

Még a dúrgát *le kell csinálni* (= legombolyítani). Félteszém a *tekeröre* (8. ábra) s akkor kérésztésén lecsinálom ára a csépre, amejikkel szoktuk szöni. Most szövöm, amíg lefogy. Ugy szövöm, mind a kétnyüstös kendörvasznat.

Ahogy leszöttem a véget, akkor levágódik az osztovátáról. A két végit ésszefogom, és egy ódalon végigvárom kendőrfonallal hosszan. Akkor évágom bütbe [körösztbl], ésszehajtom megin, egy szélén ésszevárom; megin kivágom a büttyit, s mind a két végit bészegem kendőrfonallal. Mos má készen van, küdöm a ványolóra.

Van ványoló Lövétén s Szémmártonba a malomba (Bágyban u. i. nincs vizimalom). A *csérgeványoló* mind egy kád, ojan. Középe táján jukak vannak rajta sörba. A kád benne van a patakba, s a víz fējüröl suppan belé. Fél van csinálva, s úgy mēnyen belé (t. i. a víz); mind egy válu, ojanak van csinálva. Éccére 4—5 csérgét tesznek belé. Két nap s két éjjön jár. A víz keritti, fógassa a csérgét, s a jukakon mēnyen ki. A ványolóba *lomosodik még*, vastagodik meg a csérge. Addig ványoltassuk, amíg egy szél két arasz légyen, a négy szél nyóc, addig keritti a víz. Harmadrészit elveszitti. Sokszor mēgnézi a *ványolós*, az ember, aki jártassa.

Arnyékba, ahol a szél fúja, ott kell megszárittani. Akkor megfűsüjük, s megvan. Van hozzávaló *drótfűsü* (9. ábra), s aval, hogy a lomja légyen síkos, ne légyen ésszeviassa. Odaterittöm az asztára. Éccer csak két széjet tudunk fűsülni, mer nem érném kérésztül. Éccer csak felit, s osztán a más felit. Egy (t. i. asszony v. gyerek) fogja, mēgnyomja, hogy oda ne s uagyon hozzá. *Meleg vízzel jár a fűsülés*, mer megizzadok jól belé.

Mos már csak légyen, aki megvégye!

Csérgevel, szönyeggel, s *asztalávalóval* (= szönyeg háromrét ésszevarrva) éjártunk vonaton Tömösvarig, Lugosra, Szászvárosra, Gyulafehérvárra, Nagykárolyra, Nagybányára; előttemvalók Szégedre, Debrecénbe is. Osztán hagyuk érölfelöl, s méntünk Romániába, minden zigezugát ésszeárultuk. Konstanzán, hol a hajók indulnak, jártam háromszor. Mos csak a közél vásárokra járkálunk. Drága a vonat, nem fizetődik ki. Most a nagy galanfalvi szedőasszonyok vészik a szötteményeinkét, s viszik a vásárokra. A csérge most 400—500 lei, ezelött 1000 lei és vót.

Szējés-csérge. Ezt is csak Bágyba készittik, suhutt se máshol, csak Disznódon a gyár. Késziccsük *maszók*-ból (= marhaször) vagy kecskeszörből. Ésszejárjuk szekerekkel Fogarast, Csíkszērédát, Sepsisženyörgyöt, Segésvárt stb., a timároktól ésszeszžgyük a marhaszört és a kecskeszört. A maszókat megverjük pácával, hogy légyen puha. Eltericcsük éccer egy kilót a földre, s mégin a mást, s mégin a mást. A pór úgy mēnyen el az udvarról, mind a füst. Akkor a *kerékel* dúrgálom ojan vastagra, mind a plajbász. Külön vasósója van. Mikor lenne egy gomoja belölle, akkor

csépre lecsinálok (= feltekerem). Egyébként éppen úgy ményen a szövése, min másnak. A kecskeszört megfűsűjük (10. ábra) ojannal, mind a csérgét.

Mikor leszöttük a széjés-csérgét, ha akarjuk simmán festeni (régipiros, újpörös, kék, ződ), fétekerjük gombojagba (= plisszé módjára összehajtogatják). Cséberbe 4—5 újj magasságú levet csinálunk. Beléállicsuk elébb egyik bütykit (= végét), s mikor lefójik a vize, visszacsorog, akkor a másik felit és beléállicsuk.

Ha akarjuk cakkénésén, mikor főtt a festőle, a csébrét férehajtom, beléállicsuk a bütykit szögletésén. Ott hagyjuk égy negyedórát. Akkor kivészem a pácára, s mikor lecsorog, a másfelől és ugyanaszt a szögletét álicsuk a festőlébe. Mikor má vittük ki, száriccsuk még, akkor má męgván az a cakkén neki.

A posztóverést (= gyapjúhulladék) hozzuk a ványolóból, hol a harisnyaposztót ványóják. A maszóknál hosszabb szálak. Megfűsűjük, fédúrgájuk, mind a kecskeszört. Szövése úgy ményen, mind a többinck. Evagdájuk három szélbe, összevarjuk, mind a nagy csérgét. Nem ványolódik. Agyterítőnek, lópokrócnak használjuk.

A csérge-készítés szerszámai.

Arra a kérdéscmre, hogy a szerszámokat kik csinálják, Beke Lidiné ezt felelte: „Vannak faragók (férfiak); három és van (t. i. a faluban).“

1. *Osztováta*. Ugyanolyan szövőszék, mint amilyenen a vásznat szövök, csak a nyüst s a bórda más. Említett részei: *ponkostor, hasajó, fogas*.

2. *Vetőszög*. „A ház fõggyitõl a gërendáig ér; a gërendába juk van fúrva“. A *mejjék* felvetésére szolgál.

3. *Csép*. 65 cm hosszú ellaposított léc, mindkét vége kihęgyözve, hogy „rátekerjük a durgát, s ott megájon“.

4. *Dúrgáló-kerék* v. röviden: *kerék*. A *maszókot*, kecskeszört és *posztóverést* ennek a vasorsójára dúrgálják. Innen a dúrgát *lecsinálják* a csépre. Amit azonban festeni akarnak, azt a vasorsóról a lábfel és balkéz segítségével *lemottollájk*. Egy ilyen kötés dúrga = 1 láb dúrga.

5. *Tekerõ*. Háromlábú faállványon forog egy fakereszt. 4 orsóval ráfeszített festett dúrgát errõl *csinálják le* a csépre.

6. *Matolla*. Fenyõfából, 143 cm hosszú és 43 cm széles, T-alakú szerszám. A gyapjút nem a *dúrgáló-kerékkel* dúrgáják, hanem *guzsaj-ra* kötik és faorsóval dúrgáják. Mikor egy faorsó megtelik, erre a *matollára fémattollájk*, ha meg kell festeni; különben az orsóról a *csépre csinálják*.

7. *Füsü*. Gyengén fölfelé hajlított vékony deszkalap (22×22 cm); alsó lapjára talpbõrrel vannak odaerõsítve hátrahajlított vasszegek. Fából fogója van. Ezzel *füsülik* a *maszókot*, kecskeszört és *posztóverést* a *füsüllõpadon*, a kész csérgét pedig az asztalon vagy a *kertõn*.

8. *Füsüllõpad*. Fapad négy falábbal, hossza 140 cm, szélessége 26 cm, magassága 40 cm. A pad lapjának két végén berovás van. Az egyik *füsüt* ebbe a berovásba illesztik, egy kő és egy rongykötél segítségével megfeszítik, s egy másik kővel megtámasztják, hogy „ne büllennyõn“. A másik füsüt kézbe fogva történik, a *maszók*, kecskeszõr és *posztóverés füsütése*. „Ketten és füsülünk a hét végin.“

9. *Kõtözõ-páca*. 63 cm hosszú fabot. „Mikor a bórdába befogtuk a fonalat, ére kössük fél, hanem nem lehet elindítani a szövést.“

10. *Këresztcsép*. 2 darab lapos fapálca, mindenik 82 cm hosszú, mindkét végén berovás van. „Addig nem tuggyuk a fonalat befogni a nyüstbe, míg a két këresztcsépbe nem vészem belé.“ A felvetett fonálon *këresztnek* kell lenni.

11. *Égy nagy-nagy tõ*. 7 cm hosszú tû a csérge összevarrásához.

N. Bartha Károly dr.